

Słowo wstępne

Procesy transformacji politycznej, społecznej i gospodarczej w państwach postkomunistycznych i postsowieckich pozostają jednym z kluczowych obszarów badań nad współczesnymi przemianami systemowymi w naukach politycznych i stosunkach międzynarodowych. Choć refleksja akademicka nad transformacją towarzyszy jej od samego początku, tj. od 1989 r., gdy zmianę systemową rozpoczęły takie państwa jak Polska, Węgry, Czechosłowacja czy Rumunia, a następnie z jeszcze większą intensywnością po 1991 r., kiedy rozpadł się Związek Radziecki, a na obszarze byłej Jugosławii rozpoczęła się bratobójcza wojna, w ostatniej dekadzie obserwujemy wyraźny powrót do pytań o bilans tych procesów. Dotyczy to zarówno debaty publicystycznej, jak i naukowej, w których coraz częściej analizuje się przyczyny pierwotnych napięć, trudności oraz ograniczeń transformacji. Innymi słowy przedmiotem szerokiej dyskusji badawczej stał się fakt, że choć rozpad systemu komunistycznego w 1989 r., a następnie upadek Związku Radzieckiego w 1991 stworzyły warunki do budowy nowych ram instytucjonalnych, to w wielu państwach regionu nie doszło ani do trwałej konsolidacji demokratycznych mechanizmów, ani do pełnej modernizacji gospodarczej.

Transformacja jawi się więc jako proces niedokończony – nie tylko ze względu na strukturalne bariery odziedziczone po systemie radzieckim, lecz także z powodu rozbieżnych trajektorii rozwojowych poszczególnych państw, czynników geopolitycznych oraz sposobu, w jaki elity polityczne wchodzi w interakcję ze społeczeństwami. Ważną rolę odgrywa również rozwój nowych mediów, skutecznie wykorzystywanych przez władze autorytarne, przede wszystkim w Rosji i na Białorusi.

Niedokończona transformacja nie jest zatem wyłącznie konsekwencją uwarunkowań historycznych, lecz stanowi złożone, dynamiczne zjawisko wynikające z aktualnych procesów politycznych, ekonomicznych i geostrategicznych. Jej badanie wymaga uwzględnienia zarówno czynników wewnętrznych – takich jak jakość instytucji, struktura elit czy poziom aktywności obywatelskiej – jak i zewnętrznych, w tym presji ze strony Federacji Rosyjskiej oraz rosnącego znaczenia Chin.

Przekazujemy Państwu kolejny numer „Spraw Międzynarodowych”, prezentujący rezultaty badań naukowych na temat uwarunkowań, mechanizmów i współczesnych konsekwencji niedokończonej transformacji na obszarze postradzieckim, a także w wybranych państwach Europy Środkowej. Zgromadzone studia obejmują zarówno wymiar polityczny i gospodarczy, jak również kwestie związane z bezpieczeństwem oraz tożsamością, na którą istotny wpływ ma m.in. pamięć o komunizmie.

W ostatnich latach rośnie znaczenie badań nad procesami dekolonizacyjnymi Europy Wschodniej. W perspektywie teoretycznej dekolonizacja wykorzystywana jest do reinterpretowania relacji pomiędzy centrum a peryferiami dawnego imperium oraz krytycznej analizy trwałości struktur dominacji politycznej, ekonomicznej i kulturowej, a także w obszarze badań i naukowej refleksji. W kontekście agresji Rosji przeciwko Ukrainie, jak również narastającej presji imperialnej wobec innych państw regionu, podejście postkolonialne staje się narzędziem nie tylko opisu, lecz również demistyfikowania narracji legitymizujących przemoc, uzależnienie i hierarchie wywodzące się z epoki imperialnej. Badania te pozwalają zatem pełniej uchwycić logikę niedokończonej transformacji oraz jej współczesne konsekwencje dla bezpieczeństwa, suwerenności i rozwoju politycznego państw Europy Wschodniej.

Mamy nadzieję, że przedstawione w numerze wyniki badań staną się inspiracją do dalszej refleksji nad złożonością przemian w regionie i zachęcą Państwa do głębokiej lektury. Wierzymy, że różnorodność podejść badawczych, perspektyw teoretycznych i analiz empirycznych zaprezentowanych przez autorów przyczyni się do lepszego zrozumienia procesów, które wciąż kształtują oblicze Europy Wschodniej i szerzej – przestrzeni postimperialnej. Życzymy Państwu inspirującej lektury.

Iwona Reichardt